

Проф. др Вера ПИЛИЋ-РАКИЋ
Београд

ДОПРИНОС АКАДЕМИКА БРАНИСЛАВА ШОШКИЋА РАЗВОЈУ МЕТОДОЛОГИЈЕ ЕКОНОМСКЕ НАУКЕ И ЊЕНИХ ПОДСИСТЕМА

1. *Општи прилаз*

Изабрана и одређено формулисана тема мога прилога својим насловом већ указује на један сигуран закључак мог пажљивог и дугогодишњег проучавања дела академика Бранислава Шошкића. Допринос (о коме у даљем тексту говорим) је изузетно значајан за укупан развој економске науке и њених подсистема. Реч је о важности тога доприноса за целину наше економске науке и њених подсистема, као интегралног дела светске науке.

То дело сам одавно назвала - а затим касније и перманентно називала - *Opus magnum* овог нашег академика у својим објављеним радовима ¹⁾

Кадгод сам се изнова враћала било којој из његових бројних студија - књига или само прилога, у намери да ми, као и сваки добар метод, скрате пут у истраживању до научне истине, увек сам понављала и мени и свим читаоцима једино могући закључак: велико је то дело! Данас то понављам и захвална сам могућности да аргументима докажем да је реч о изузетном делу посматраном и *квантитативно* и *квалитативно*. Посебан прилаз имам у том квантитативном посматрању. Импозантан је и импресиван већ и сам поглед на број студија и свих осталих облика научног изражавања у делу које осветљавамо. То је чињеница. Међутим, квантитативно посматрање једног научног опуса који је пред нама не значи само сагледавање броја публикованих радова.

---

1) Вид: Вера Пилић-Ракић - "Савремени токови кејнзијанске економије и један мало познати Кејнсов рукопис" у Зборнику радова - *Кејнс, њосџејнзијанци и савремена љивреда* (редактори др. Л. Пејић и др. Миомир Јакшић) изд. Економски анали бр. 84-85, 1984. стр. 29 посебно. На овом месту сам цитирала академика Б. Шошкића тако што сам нагласила да сам се ослањала на његов, како сам нагласила *Opus magnum о Кејнсовој економској теорији и свим љивредама који одајле љивредама*.

Тај број може бити изузетно велики у случајевима анализе радова појединих аутора, па ипак да ти радови не садрже у хронологији свога настанка ни ново, ни потпуно, а што се очекује, тражи или наговештава сваким наредним насловом. У таквим случајевима реч је о понављању сопствених и/или већ раније коментарисаних теза других аутора. Из најразличитијих разлога, у таквим случајевима, понављање ранијих закључака, резултата до којих се дошло, у новопубликованим радовима налазе места у незнатно модификованом виду. У делу Вука Караџића, у народним умотворинама, таква понављања бележена су као варијанте и под познатим насловима: "То исто, сам мало другачије".²⁾

У сваком новом делу академика Бранислава Шошкића запажа е квантитет који је у процесу нарастања, онај који показује или ширење обухвата и/или ново теоријско уопштавање, на вишем нивоу од претходног. И у том процесу бива, за нас, сагледиво све више Шошкићево приближавање обухвату целине економске науке. У најмању руку, обухвату оног највреднијег у тој науци коју настоји - и у томе успева - даље да развија.

Чини ми се да овако сагледив значај *квантитетних* публикованих радова једнога научника, на примеру радова овог нашег академика, постаје научни критериј, постаје мера сваке валоризације научних достигнућа која претендује на меродавност оцена. Дело које је пред нама тако нам је непосредно омогућило да овај критериј, меру доприноса једног научног закључка и проницање у процес његове евалуације не буде признање које је научник већ јуче добио. У време које се зове веком научно-технолошке револуције која наступа, ово има значаја.³⁾ Када је реч о делу академика Шошкића, онда идући од студије до студије и од прилога до прилога, у анализи, може се говорити само о већем или мањем помаку и величини корака који воде ка новим резултатима у економској науци.

Тако посматрани значај квантитета радова води логичном закључку да је сам квантитет довео до несумњивог *квалитетног*. То не би био стереотипан аргумент у овом случају. Ипак квалитет желимо приказати на самој *садржини* Шошкићевог теоријског уопштавања. Подсећамо да је изабрана тема у сфери сагледавања методолошког доприноса. Метод се увек чита из садржине, а не независно од ње јер би то онда, као што је познато, било само описивање метода. Настојимо међутим, у даљем тексту, показати и то колико је значајно за даљи развој економске науке и упознати

2) Наравно варијанте једног те истог резултата истраживања или укупних досадашњих сазнања о једној области или питању је чак обавезно (потпуности ради) увести у уџбеничку литературу и наравно у поновљеним издањима итд.

С тим у вези: тзв. *популаризације* (намењене широком кругу читалаца различитог профила и нивоа образовања) економске мисли и економске науке убрајамо у нови креативни напор. Тај напор, од случаја до случаја, такође нужно подлеже евалуацији. Писати добре и потпуне популаризације различитих система економске науке није ни лак, ни једноставан посао. Самим тим то није ни *евалуација* таквих радова.

3) Тај значај видимо у стимулативном дејству које проистиче из захтева наше епохе и перспективе реализације научно-технолошке револуције у њеној потпуности. Строго и објективно вредновање сваког појединачног научног и чак стручног рада скраћује пут ка томе циљу.

и усвојити Шошкићев метод.

2. *Нејосредно суочавање са доприносом развоју методологије:*

Како би било лакше пратити и брже уочити аргументе, у овом прилогу, који указују и подвлаче допринос о коме говоримо, истичемо шта је битно, при разматрању имати у виду. Пре свега следеће:

1/ Стање економске мисли и економске науке а) у свету и б) на нашем тлу, до настанка Шошкићевих студија и његових концепција.

2) Сазнања садржана у студијама академика Б. Шошкића тј. познаање садржине, истраживачких резултата и облика у коме су изложено

3) На крају, али не на последњем месту, потребно је имати у виду време, епоху у коме су настајала и настала дела која су предмет анализе у овом прилогу.

Овај последњи фактор време, који смо истакли, увек је присутан у анализи академика Б. Шошкића. То је важан принцип сваког научног приступа, односно метода. Управо стога и сматрамо да генеза економске мисли, може се без икакве резерве то тврдити, јесте веома драгоцено својство опуса којим се он бавио. То није пука хронологија (иако и то јесте у најбољем смислу речи, као прецизно укључивање аутора и концепција у токове економске мисли), већ је то вишедимензионално објашњавање зашто се и како у одређено време могао појавити одређени правац или одређена варијанта или варијација главног тока или чак само главног протагонисте једног схватања.

Доследно се држећи тог методолошког принципа Шошкић нам показује кроз укупан свој опус, колики је значај материјалистичког схватања *историје*, али и пулсирања *праксе*. Логични пут којим нас води у истраживању и излагању нам дозвољава да сагледамо зашто су се одређене концепције јавиле баш у то време, зашто је фреквенција мисли које воде рачуна о смени једног начина производње другим или другачијим, измењеним у одређеним декадама прошлих векова или овог века, била већа или мања.

Шошкићева сазнања и о историји друштвено-политичких кретања, о историји економске мисли све до правца који у својим студијама ставља у центар пажње, као и његово познавање услова који изискују решења од науке, омогућавају му да му за савремене оцене данашњих концепција није потребна историјска дистанца. Конституисање његовог сопственог опуса у сваком свом делу то доказује. Погрешних оцена и претеривања у том делу нема, ма колико дуго их тражили!

Осим тога такав прилаз постаје солидан фундамент за прогнозу, за перспективу развоја привреде и друштвено-економских и политичких односа. Шошкићево подвлачење *макро-економске анализе*, агрегата и значаја узрока како је настајала главна савремена струја (*main stream*) на Западу, како се мењала и колико је добијала у кохерентности, јесу домен из кога црпимо ове своје закључке.

Када смо већ поменули појам претеривања и његово одсуство у Шошкићевом делу, онда је могуће истаћи и то да су његови радови управо прожети настојањем да у критичкој анализи концепција и економске мисли којима се бави покаже потребу дистанцирања (у процесу евалуације

схватања) од сваког претеривања. Инструктивно је и данас актуелно то подвући. Говорећи, једном приликом, о једном значајном и познатом Зборнику радова посвећених како Кејнзу, тако и томе колико је утицао на економску теорију и економску политику, а под насловом "The new Economics" (Нова економика), академик Шошкић истиче Кејнсово учење као значајну прекретницу, али за сам назив који указује да се ради о новој економској теорији он каже: "Па ипак било би погрешно у томе претеривати"... Јасно је да мисли на став да је Кејнзова теорија сасвим нешто ново, у смислу да не ниче на празном простору, а што никада и није случај, односно обично није случај када се ради о озбиљној теорији која бива укључена у целини или својим главним деловима у економску науку.⁴⁾ Истовремено и овог пута, као и иначе што чини, даје аргументе зашто је у конкретном случају реч о претеривању и одакле оно потиче. Реч је о томе да је сам Кејнс истицао нови квалитет своје теорије. Ово је нужно схватити у контексту Кејнсовог наглашавања жеље да се дистанцира од традиционалне, односно маршалијанске микро-економске теорије.

На другом месту у својим студијама академик Шошкић показује кроз разлике у обухвату проблема, њиховом избору, предмету итд. да није могуће остати потпун и задржати се само на разликама: указује на њихову комплементарност. Све друге оцене, сви процеси овај Шошкићев закључак потврђују.

Наше претходно указивање на актуелност бављења, на пример, дали је бољи назив "економика", "политичка економија", "економска теорија" или неко друго опредељење за научну и посебно наставну дисциплину, закључак да се не ради, у горњем случају, о новој политичкој економији има значаја. Воде се дискусије, расправе у време када научно-технолошка револуција поставља мноштво императива за савремено образовање кадрова и када економска теорија, политичка економија и сродне научне и наставне дисциплине стоје пред новим феноменима које ваља истражити. Одговор да се само условно може говорити о новој политичкој економији, произилази као одговор који је, како смо напред објаснили, дао аргументовано академик Б. Шошкић. Да ли се ради о "политичкој економији", као о адекватнијем називу или о делу који би могао бити назван "економика" има и посредно и непосредно доста подстицајних мисли у укупном опусу који разматрамо. Ово је такође важан резултат. Самим проблемом се не баве само наши аутори, нити је расправа о томе новог датума. Меродавно гледиште увек изналазе научници на различитим ступњевима развоја земаља у којима постоје озбиљни методолошки прилази, као овај којим се бавимо. Тако је на пример меродавно гледиште о овоме питању дао недавно и Ј.К. Galbraith.⁵⁾

4) Резултати садржани у концепцијама академика Б. Шошкића имају у својој основи као изворе и саставне делове - схваћене на модеран начин, а не као пуки амалгам - оно што је најбоље у економској науци до данас.

5) Ј. К. Galbraith је у више махова учествовао у дискусијама о томе да ли је назив "политика" адекватан за савремену теорију која носи назив "политичка економија". Његови одговори, као и по другим питањима којима се бавио, нису били штурни и/или само потврдни или одречни. Они су произишавали из његовог познавања економске

Имајући све до сада напред изложено и приказујући то кроз изабрану ретроспективу главних методолошких доприноса, садржаних у овоме делу, неодољиво нам се намеће подстицај да одмах истакнемо у конкретном виду оно што сматрамо главним доприносом, истовремено и оригиналним доприносом академика Шошкића.

Подвукли смо да је он дао неприкосновено тачну генезу економске мисли односно економске науке. Он је у координате своје теоријско-критичке анализе укључио струје, правце, токове који су до сада познати, све до данашњих дана. При томе је увек истицао, доследно и аргументовано, да у постојећим правцима, концепцијама и погледима све што може да издржи пробу, научну верификацију постаје и остаје економска наука. Тако бива обogaћена ризница науке, тако тече процес њеног развоја. Академик Б. Шошкић никада концепције не анализира статички. С тим истакнутим у вези, веома јасно је сагледив и његов однос према марксизму, односно Марксу. На овом месту ћемо указати то непосредно у деловима његових студија у којима говори о методу. Тако он каже:

"Критичка анализа теоријских концепција писаца који припадају или су припадали другим школама економске мисли требало би, по правилу, да претходи детаљној разради економских проблема и формулисању савремених теоријских концепција о тим проблемима. Тако је, уосталом, радио Маркс стварајући свој систем економске теорије. Он је са изразитом научничком педантношћу најпре упознао и подвргао детаљној критичкој анализи сву дотадашњу економску литературу, одбацујући све оно што није могло да издржи научну пробу, а прихватајући и укључујући у свој теоријски систем све оно што је научно одрживо, развијајући и даље усавршавајући многа од постојећих прихватљивих решења....."

У даљем тексту налазимо наводе који се односе на важан период Марксовог стваралаштва, у процесу изградње његовог теоријског система, посебно у оној почетној фази када је писао "Теорије о вишку вредности" (претходну критичку анализу дотадашње економске мисли) изграђујући систем саржан у "Капиталу".⁶⁾

Затим академик Б. Шошкић каже и следеће:

"Савремени марксистички економисти би требало само да следе Марксов пример и Марксов поступак"...

Он такође указује и коју економску теорију и економски систем треба они да пропусте кроз "критички филтер" сада, у савремености. Релевантном економском литературом он сматра - и на њу указује - писце неокласичне и кејнзијанске школе, одбацујући неодрживо, а задржавајући раци-

---

улоге државе у зрелом капитализму која је веома значајна у време када транснационалне корпорације имају све већу улогу у друштвено-политичком и економском животу. У интервјуима који су обично следили после његовог излагања на научним скуповима, он је изводио закључак да је економија одиста политичка, у најбољем смислу тога појма.

6) Видети детаљније: академик проф. др Б. Шошкић: "Развој и проблеми савремене економске мисли" у Зборнику *Проблеми креирања у савременој економској науци*, Београд, 1977, стр. 18 посебно.

онална и научно одржива решења. Закључак у његовом излагању је логичан: "Тако ће се обогатити и даље развијати систем савремене економске теорије".⁷⁾

Овај принцип који је истакао академик Б.Шошкић јесте врхунски принцип у савременој методологији економске науке. У његовом делу је тај принцип не само истакнут, него и примењен, односно логично примењиван: у целини радова које имамо у виду, разговарајући о драгоценом у њима, економска теорија и економска наука нису саме себи циљ. Тај развој је у функцији привреде, њеног развоја, а преко "адекватнијег формулисања привредног развоја и економске политике"⁸⁾.

Тако схваћене ове ауторове концепције нам сведоче о томе како је економска наука и економска теорија, коју је развијао методом о коме сам говори, фундамент за даљи развој адекватног привредног система и економске политике, односно веома значајних подсистема економске науке. Даље наше разматрање ће надамо се још јасније подвући овај допринос.

Овде треба подсетити на *услове* и *достигнути сīеиен* развоја економске теорије, економске науке и укупно окружење у коме су радили научници света. Поодмакло време, после завршетка Другог светског рата, период после 1948-е године и могућност наших научника да у условима друштвених кретања комуницирају са светом, све су то биле неке основне боје у општем светлу у коме је Бранислав Шошкић континуирано изграђивао драгоцени научни метод и релевантну економску теорију. Тај његов рад је у суштини и доприносио - а то показују све његове студије - тој основној прогресивној боји која се утапала у то опште светло на нашем путу. Оно је остало запажено и у земљи, и у свету. Појавило се раније, него ли у многим другим земљама.⁹⁾

Период који посматрамо и тадашња светска збивања карактерише атмосфера хладног рата која је дуго трајала. Један број писаца и то оних чије се студије штампају и доживљавају промоцију на светском плану, а претендују да буду сврстане у прогресивне, чак авангардне, воде тзв. беспопштедну борбу и покушавају се разрачунати са свим тзв. анти-марксистичким немарксистичким или ванмарксистичким, односно грађанским и пре свега апологетским теоријама. По том схватању, као

7) Исто.

8) Адекватније формулисање привредног развоја и економске политике је био један од принципа које је академик Б. Шошкић на разне начине и у више прилика истицао. Његове методолошке концепције остају уграђене у теорију развоја.

9) Године после 1948. означавају одиста значајну прекретницу у избору тема и укупне проблематике којом се бави економска мисао у нас. То захтевају и нови односи који настају. Аутори у свету комплексно прилазе теорији међународних економских односа и све чешће посебно издвајају наше искуство тј. почетак нове оријентације. Изучавања академика Шошкића и његове концепције дочекују све настале и будуће промене са већ припремљеним методолошким инструментаријем.

Верзираном читаоцу, али и ономе који само траги како нарастају глобални проблеми света у савремености не треба посебно подвлачити од коликог је значаја Шошкићев методолошки допринос решавању савремених економских проблема. До тога је, поред осталог, довела његова анализа и познавање целине радова савремених аутора, посебно Кејнса.

што је познато грађанска теорија има две функције: апологетску и прагматичну, практичну. На врху продорног таласа је час једна, час друга јасније изражена варијанта ове теорије. Мисли се на варијанту у којој преовлађује једна или друга функција. Став тзв. борбе са ванмарксистичком економијом прожима нпр. економску теорију, критику и економску науку дуже време у досадашњем СССР-у. То запажамо и у делима врхунских економиста у том делу света, као што су нпр. Бљумин, Аљтер, Милеиковски, Ирина Осадчаја и други. И то упркос њиховим детаљним анализама познавању неокласичне (традиционалне) теорије, кејнзијанства и осталих теорија пониклих на Западу. Ради се о специјалистима у овој области, који су се посветили анализи ванмарксистичке економске мисли.

Несумњиво да су студије и чланци штампани у врло великом тиражу у СССР-у имали утицаја и у земљама СЕВ-а (у неким више, у другима мање) са напред изложеним основним идејама. Ово посебно важи за тзв. званичну науку, за оне радове кој су објављивани. Иако мање, него ли у другим земљама таласи борбе са тзв. антимарксистичким схватањима су повремено запљускивали и наше обале иако нису озбиљније претили да угрозе оно креативно у нашем укупном старалаштву. Стога можда неће бити претерано ако кажемо да академик Шошкић није имао прилике да често и много долази у ситуацију да се у писменом облику у виду антикритике обраћа стручној и научној јавности у писаном виду. Стварне и меродавне критике у нас одиста није било много, сем познатих уопштених ставова, изражених у разним приликама и разним поводима.

Међутим и када су у питању критика и антикритика, а о њима је нужно говорити када се говори о методу, онда сматрамо да је и у том домену академик Шошкић имао став који смо често суретали код великих и признатих научника. Чини нам се да је он сматрао да није ни битно ни потребно одговарати на сваку критику, односно псеудо-критику. То је нужно учинити онда ако неадекватна критика угрожава позитивни систем који се излаже или неки битни принцип тога система.¹⁰⁾

Сам академик Шошкић пише, било посредно било непосредно, о својим принципима које видимо у домену методологије. Он, на пример указује да и Бљумин позива, упркос сагледавању идеолошке нити у Кејнсовом делу, да је потребно дубље изучавање Кејнса. Академик Шошкић не пролази ћутећи ни поред идеолошке функције коју садржи или коју је садржавала Кејнсова теорија која жели да спасе или да спасава капиталистички начин производње од кризе, тешкоћа и свега оног што може да угрози тај систем, односно његово функционисање. О свему томе се отворено говори у Шошкићевом опусу.

Све напред набројано представља доприносе, у делу којим се бавимо, још већим, значајнијим, јер се резултати истраживања у њему садржаним јављају у изричито немирно време могућих потреса, хладног рата и таквих

10) На овом месту не желимо набрајати оправданост таквога става искуством које нам се указује кроз историју науке. Нашег читаоца је довољно подсетити како су Енгелс (и наравно Маркс) тек онда одлучили да се објави и пише *Anti-Dühring* када су концепције Dühring-а почеле да угрожавају ширење правих научних концепција.

феномена на светској и нашој сцени који су угрожавали не само један систем, него и опстанак многих људи у различитим деловима света, ако не и читаво човечанство.

У студијама које имамо у виду јасно се запажа разлика на коју академик Шошкић указује и која говори о томе да је нужно раздвојити све оно што Кејнс има према капиталистичком поретку, као означени циљ, од онога што чини његову анализу и *аналитички инструментариј*. Развијајући непосредно метод, а објашњавајући Кејнсову теорију овде наилазимо на ставове акаемика Шошкића о интеракцији економских агрегата, о значају њихове квантитативне анализе. Објективна анализа је условљена функционалном повезаношћу укупне штедње, укупне потрошње, инвестиција, друштвеног производа и запослености. Тек након тога је могуће конституисати стратегију развоја привреде на бази адекватне економске политике. У том домену и на тај начин прате се детерминанте и донети привредне активности. И остајући доследан своме методу он нам приказује и генезу Кејнсове теорије и пут који је она прешла у свом усавршавању до њеног данашњег вида.

Најпре да подсетимо да *избор предмета* анализе свакако спада у област методологије једне науке. Академик Шошкић се бави укупним развојем економске мисли и свакој деоници пута који је она прошла, чинећи саставни део економске науке, он доприноси сопственом, аутохтоном оценом и/или формулацијом, избором аспеката, што омогућује да се из перспективе пута сагледа боље и јасније, видик и хоризонт тога времена, али и данашњег. Сваки читалац, по образовању економиста или онај који је специјалиста у било ком домену друштвених наука, после читања и проучавања целине Шошкићевог дела не остаје исти читалац који је био пре тога проучавања. Не сагледава и не оцењује више на исти начин ни Смита, ни Рикарда, ни Бем-Баверка, ни целину Аустријске, Лозанске школе привредне равнотеже, ни Алфреда Маршала, са његовом синтезом класичне политичке економије и маргинализма, ни велике економисте из Кембриџа (Пигу, Срафа, Џ. Робинсон) ни Чемберлена, Хикса, Хансена и читаву плејаду мислилаца до Маркса и после њега.

Потпуност би нам налагала да бескрајно дуго нижемо у овом смислу имена, школе, поједине ауторе и појединачна достигнућа, након обраде појединих проблема. Поготово ако бисмо се задржали и на појединачним доприносима, такође вредних пажње, који су никли у делима бројних аутора који су даље градили теорију и науку на бази резултата оних протагониста које смо поменули а којима се акад. Шошкић бави. Остајемо дужни Шошкићевом делу ако то не поменемо и не инкорпорирамо у све оно што чини богату ризницу економије као науке.

На овом месту, међутим, желимо да истакнемо Шошкићев избор предмета својих истраживања, сагласно савременим потребама, захтевима да се унапреди економска наука, а у циљу да се измени, побољша пракса, односно пулсирање привреде и односа које она репродукује. То је свакако савремена *макро-економска* анализа. Чини нам се да је у њеној обради академик Шошкић постигао виртуозност. Ово, наравно, не искључује и не чини мање значајним његово бављење традиционалном теоријом и њеним

новијим представницима.

Бројне су студије написане о Кејнсовом делу, о кејнсијанству и посткејнсијанству, из пера протагониста, критичара, тумача. И то од појаве Кејнсове "Опште теорије запослености, камате, и новца" (1936.г), па до данас. Шошкићево бављење Кејнсовом и посткејнсијанском макро-економском анализом укључује све изречено и релевантно у овом домену и надилази га сопственим мишљењем, као неприкосновеним закључком, на свакој тачки излагања. Аргументи су увек присутни, као образложење или као фундамент одређене тезе.

Задржавајући се још на питању избора предмета истраживања у овом опису који смо одредили као кејнсијанску макро-економску анализу, констатујемо оптимални избор. Појава Кејнсовог главног дела - "Опште теорије" - оцењена је и оцењивана као "Кејнсијанска револуција" у науци, која револуционисхе дотадашњу теорију и истовремено служи као основа за економску политику, која ће омогућити даље функционисање тржишне привреде, која је пре тога била у озбиљној кризи, са другачијим током и последицама другачијим од свих предходних.

Академик Шошкић зналачки и свестрано анализира Кејнсову и посебно, на њој засновану, посткејнсијанску макро-економску теорију и економску политику, где се употпуњује Кејнсов модел. Полази од његових фундаменталних принципа и посебно од констатације да развијена тржишна привреда сама по себи, не може аутоматски, својим механизмом, "уредити све односе и функционисати без застоја, кочења, криза". Потребна је државна интервенција, т.ј. економска политика. И тако макро-економска анализа која стаје, као предмет његове анализе, у центар пажње јесте истовремено и веза са главним током економске науке у свету. О томе тако рељефно и врло прецизно говори познати Родослов економске науке Пола Самуелсон-а.¹¹⁾

Посебан аргумент свему изреченом јесте наше сагледавање како је то академик Шошкић као аутор свога *Opus magnum*-а учинио. Довољно је осмотрили његов модел анализе. Изабрао је, између осталог, најсложенији пут, али истовремено и најефектнији, а то је метод *компаративне анализе*.¹²⁾

Таква анализа показује посебну зрелост истраживача и изискује огроман фонд специјалистичких знања. Наравно уз претходни услов могућности логичног расуђивања која је у овом случају, између осталог, резултат

11) Видети детаљно у књизи: Вера Пилић-Ракић, - *Савремена економска теорија у Америци*, посебно стр. 65 (Екопрес, Бгд. 1990)

12) Сложеном компаративном анализом је академик Шошкић својим концепцијама поставио методолошке основе једног подсистема науке који се зове *компаративни (ујоредни) привредни системи*. Дао је теоријску основу која представља компас, толико неопходан у распознавању праваца који су присутни у различитим привредним системима.

Реч је о релативно новом подсистему који није још ни потпуно развијен, него се студије нижу тако да се описује један по један привредни систем у појединој земљи, под називом: савремени привредни системи. Подсистем тако егзистира као наставна, а пре тога и као научна дисциплина. Компаративна анализа се тако оставља читаоцу. Наравно сам развој овог подсистема ваља ценити већ и у његовој садашњој фази развоја који тек предстоји.

високог ступња образовања и самообразовања. Континуирани рад, иначе у овом домену познат, као систематско праћење свих нових токова и феномена, кроз информације свестрано стицане, кроз гледишта аутора са хетерогеним концепцијама, такође су омогућили широку компаративну анализу за коју кажемо да је присутна у овом делу.

Најбоље је да укажемо, чини нам се, шта су резултати Шошкићеве компаративне анализе. Тако он указује да је дотадашња маргиналистичка и маршалијанска анализа била усмерена и на микро-план, на формирање вредности, односно цена роба и на проблематику расподеле. Бавила се проблемима доходака: надница, профита, ренте, Кејнсова анализа бива усмерена на макро-план, бави се укупним величинама, укупном привредном објективношћу, укупном запосленосту, укупни нивоом цена. Затим супротно маргиналистима и маршалијанској теорији јесте, већ напред напоменуто, Кејнсово уверење да тржишни механизам не може сам, аутоматски да обезбеди привредну равнотежу на нивоу пуне запослености. Пракса је давала за право Кејнсу, кретањима присутним у тридесетим годинама овог века. Укратко Кејнс одбацује Сејов закон тржишта који се са мањим или већим интервалима увек јављао, у неком виду, код бројних економиста, почев од Рикарда па наовамо. Академик Шошкић пажљиво читаоца његових студија информисе да је и Маркс то још раније учинио, у време када је Сејов закон био подвргао критици, а затим одбацио. Основну разлику у односу на маршалијанску теорију Шошкић види у Кејнсовом пледоајеу за државном интервенцијом и Кејнсовој оријентацији на проблематику укупне запослености односно масовне незапослености, која је била главни друштвено-економски проблем тога доба.

Објашњавајући све ово истовремено и у сублимираном а и у веома детаљно изложеном виду академик Шошкић нам показује колико је његов сопствени метод кристал економских, друштвених и истовремено философских компонената. То је видљиво на пример у следећој његовој оцени: да оријентација Кејнсовог система (не на микро-већ) на макро-економску проблематику значи, поред осталог, и својеврстан повратак на оно што је класична економија, посебно Смит, узимала за предмет анализе. Ради се наравно, под другим условима, о повратку на исти или сличан предмет истраживања. Дочарана нам је *Хегелова дијалектичка сфирала* повратак на исту појаву, али на вишем нивоу, односно реч је о негацији негације. Ово присуство Хегела у Шошкићевом делу смо још давно уочили, а утисак нам је био потврђен и на научном скупу посвећеном 200-годишњици Смитовог *Богајсџива народа* о коме је том приликом академик Шошкић тако инспиративно говорио.

Осим тога и међу првим Шошкићевим обимним студијама на пример "Теорији вредности" налазимо не само примесе, него и заокружене философске идеје које потичу из Хегелових схватања. Наше је мишљење да је ова веза са Хегелом, присутна у Шошкићевом методу и истраживању и излагања првенствено дошла преко Смитовог опуса који је он темељито изучавао, а као што библиографија његових студија и доказује. Наравно познавање Марксовог дела (а што је такође видљиво присутно у импозантном броју радова академика Шошкића) даље је допринело његовој

верзираности и у овој области. При томе мислимо на философију као неопходни саставни део конституисаног метода анализе.

Данас коментатори Кејнсовог дела или, прецизније речено, новији његови тумачи, говоре о Кејнсовом делу, као о простом моделу а о кејнсијанској макро-економској анализи као о сложеном моделу. У Шошкићевом опусу је то не само објашњено на исцрпан начин, него је и развијено све оно што је надограђено на Кејнсову макро-економску анализу. Кејнсови следбеници су допуњавали и даље разрађивали све оно што је Кејнс апстраховао, односно све оно што је савремена критика потиснула у страну. Савремена пост-кејнсијанска макро-економска анализа уз ниво привредне активности и запослености садржи и анализу инфлације. Пракса послератног развоја је тако рећи истакла ову проблематику у оквиру ургентне анализе, односно потребе да се општи раст цена доведе у разумне границе, односно обезбеди стабилност цена на основу једне измењене економске политике.

Академик Бранислав Шошкић је и сам у својим студијама и прилозима дао значајан допринос понирању у дубљу анализу појаве инфлације. Један од његових најновијих радова посвећен је овој проблематици. Писан стилем и методом својственом свима његовим радовима, могло би се још једном закључити да *de facto* он ту износи, под одређеним условима, све оно што се може назвати златним антиинфлационим правилима. То је уосталом случај са свим резултатима његових фундаменталних истраживања.¹³⁾

Бавећи се дубоко и свестрано и Кејнсовом и кејнсијанском као и маршалијанском, односно пост-маршалијанском анализом, Шошкић даје пуно доприноса. Његова фундаментална истраживања се појављују као солидна основа осталих подсистема економске науке. Пре свега је то допринос конституисању адекватне економске политике и привредног система. То је могуће и из претходног нашег излагања закључити. Његови радови су незаобилазни и када је реч о монетарно-кредитној политици, пореској политици, политици друштвеног финансирања (јавни расходи), политици расподеле.

Ови доприноси нису посредни. Они проистичу и из свих оних текстова у којима се анализирају проблеми везани за *зајосленост*, проблему коме и Кејнс и посткејнсијанци посвећују главну пажњу. Схватајући огромне резултате које су ове теорије дале за успешно решавање економских проблема академик Шошкић не само да тумачи ова схватања и резултате, него проблематици запослености прилази на стваралачки начин. Његове концепције и закључци у овој области имају значај који се тешко може преценити. Актуелност теме свакодневно добија на значају, а њена комплексна обрада претвара Шошкићеве текстове из ове области у штиво трајног значаја и у текст који показује да је овим напором академика Шошкића, на видљив начин, наша наука постала интегрални део светске

13/ Видети један од недавно публикованих радова академика Шошкића под насловом - "Три неопходне компоненте анти-инфлационог програма" у Зборнику југословенских економиста са V савјетовања "Привреда у реформи", Бечићи 3-5. јуна 1992, стр. 27. до 38. закључно.

науке. Текстови су вредни пажње не само у образовном процесу висококвалификованих кадрова (и то и оних који ће у наредном веку делати), него су потребни свакоме ко се на било који начин бави проблематиком запослености и запошљавања.

Тај комплекс проблема, међутим, је и делокруг *йолийичара*, и оних врхунских и осталих радника који изграђују социјалну политику у свету и у нас. *Социолозима* свих профила то остаје као фундаментално и енциклопедијско дело. *Философима* који се трајно баве дезалијенацијом појединца и народа Шошкићеви текстови постају не само информативни и инструктивни, него незаобилазни, посебно у оним својим деловима који садрже везу између ефективне тражње у различитим друштвено-економским системима земаља и региона који се налазе на различитим ступњевима развоја и структуре једне привреде и друштва. О тој ефективној тражњи као детерминанти производње, па према томе и запослености у различитим фазама привредног циклуса, философи конкретно развијајући концепције дезалијенације у будућем друштву, наћи ће веома много подстицаја за сопствене асоцијације и изградњу философских концепција које чине један философски систем.

Интеракција, повратна спрега између запослености и запошљавања и укупних мера стабилизационе и антиинфлационе политике јесте веза првог реда. Наше искуство, светско искуство развијених земаља и оних које то нису, то јасно показују. И монетарно-тржишна стабилност и проблеми запослености и запошљавања су у корелацији. Ови и сви други закључци до којих долази академик Шошкић показују од коликог значаја су ова сазнања која указују на потребу флексибилног реаговања креатора економске политике, односно антиинфлационе политике и запошљавања. У развијеним привредама је брзо реаговање увек лакше, јер је лакше и без последица мењати статус запослених и незапослених радника, зависно од коњунктуре, односно њеног ишчезавања итд. (Наше новије законодавство настоји уважавати ово искуство које је од значаја за ефикасност привређивања итд. Међутим, још увек делују фактори са супротним дејством, те можемо говорити само о настојањима.)

Драгоцен је Шошкићев диференцирани приступ увек када говори о овим проблемима и када истиче позив за изградњу кохерентног привредног система.

Многи чувени економисти у свету један део свога живота и рада посветили су и раду у институцијама које су креирале економску политику, утицали су на друштвено-економска кретања и помагали да се тешкоће превазиђу. Ово смо пратили посебно од периода Велике светске кризе 1929-1933. Тај њихов рад је био од огромног значаја.¹⁴⁾ Увид у праксу, познавање свих услова у којима се одвијају процеси и привредна кретања имали су корисно повратно дејство и били у суштини фактор који је пресудно утицао

14) Видети књигу Вере Пилић-Ракић цитирану у напомени бр. 11. Тако н.пр. разматрањем живота и рада познатих економиста, које смо уврстили у институционалисте и неоинституционалисте можемо илустровати своје изнето гледиште. То сведочи рад W.Mitchell-а и чувеног Харвардског барометра тј. напора о пред-

на обогаћивање њихових теоријских концепција и давао им актуелни, меродавни тон који је остао углавном као њихов допринос економској науци. Академик Шошкић је то такође чинио, имајући у виду искуства развијених земаља и читавог света. Подсећамо да је дао и давао значајне доприносе у правцу конципирања наше стабилизационе и антиинфлационе економске политике и система у последњем периоду. Ефекти су, нажалост, у великој мери изостајали иако су теоријски и наени приступи као и конципирани програми били брижљиво и адекватно припремљени. Међутим, експлицитнији одговор о овоме могуће је наћи само у неадекватном односу (економске) науке и *политике* у нас, у претходним периодима. Тај философски и практични проблем, тај однос биће, верујемо, још дуго предмет научних скупова на коме би требало да учествују научници различитих профила.

Догађаји који се сада одвијају као и они који су се одвијали у периоду који још траје потврђују и могу само да потврде значај концепција које је увек у својим радовима и пледоајеима заступао академик Шошкић.

Драгоцени методолошки принцип који доследно заступа академик Б. Шошкић јесте то што су све мере о којима он пише у његовом делу повезане у *један кохерентан систем*.

Данас су сви принципи које смо напред истицали од посебног значаја не само за конституисање адекватних мера, стратегије развоја и превазилажење наших огромних тешкоћа и оних које трпи свет, него и за даље конституисање науке, пре свега економске науке. Нови феномени на светској и нашој друштвено-економској сцени изискују даљи развој теорије и науке. Шошкићево дело је солидна основа и за његов сопствени даљи узлет, напредак једног еминентног учесника у процесу развоја науке.

Остало је још много тога да се каже, истакне, подвуче у доприносима академика Шошкића. Његов допринос методолошки, али и теоријски, начелни, на пример, подсистему науке који зовемо *экономика образовања*, а такође и *социологија образовања*, заокружен у његовој студији "Економска цена образовања", остаје као класично дело које руши заблуде, поставља темеље свестраном размишљању у овом домену и пружа подстицаје, као и сви његови радови, за достизање нових домета.

Економика и организација научно-испјавивачког рада је посебан домен Шошкићевих доприноса, који су се перманентно појављивали кадгод је била прилика и време да се укаже на потребу убрзања свих прогресивних процеса у тој области. Универзитет и образовање високо-школских кадрова, као одлучујућег фактора сваког развоја, биле су, чини нам се, теме које су за академика Шошкића били истински изазови да каже увек најбитније, да предложи да се учини одсудни корак напред. Показивао је искуство znalца о томе како су поједини проблеми у свету решени. Веровао је да се мудар човек учи на туђем искуству и неговао је самосвојност и специфичност нашега тла и могућности које оно пружа огромним

сказивању кретања у привреди итд. Живот, рад и бројне функције у међународним и домаћим институцијама имао је такође и економиста нобеловац Гунар Мирдал. Основа укупним резултатима били су њихови теоријски, фундаментални радови.

потенцијалом умних људи у нас који могу пресудно утицати на наш развој и нашу судбину, као делове светске заједнице.

Допринос методологији *семантике* и њене улоге у развоју економске науке у нас је у Шошкићевом делу несумњив. Развијање категоријалног апарата у сваком поједином правцу, у сваком од токова економске мисли, којима се бави подједнако успешно, независно од тога да ли се ради о савременој концепцији или оној која означава почетак економске науке, пружа нам његов опус у свом логичном изразу, у свим студијама.

Посебан квалитет његовог рада чини суптилност његових анализа која се може пратити у свим његовим бројним научним делима, на нашем и страним језицима.

Био је то, у претходним редовима, један наш покушај објективне *рејспекције* опуса академика Бранислава Шошкића онако како се оно, у главним потезима, налази у нашем сазнању. А што се тиче *рејспекције* даљих научних истраживања академика Шошкића надамо се да ће и за то бити још прилике и услова. Убеђени смо да ће и његов даљи рад потврдити све оно што смо успели да кажемо и докажемо овом приликом. Наша је основана прогноза да ћемо и пред његовим будућим радом стајати задивљени, оцењујући и његово будуће дело мерилима високих критерија на које нас је навикао својим досадашњим доприносима.

Prof. dr Vera Pilić - Rakić

CONTRIBUTION OF ACADEMICIAN BRANISLAV ŠOŠKIĆ TO THE DEVELOPMENT OF METHODOLOGY OF ECONOMIC SCIENCE AND ITS SUBSYSTEMS

Summary

The conclusion of my attentive and long-standing study of the work of academician Branislav Šoškić is that his contribution is very significant for the total development of economic thought and its subsystems, as the integral part of world's science. Imposing and impressive is the very sight of a number of studies and all other forms of his scientific expressing. In every new work of academician Šoškić one can observe a quantity which is in the process of growing, which indicates either the expanding of the scope or also the new theoretical generalisation, on the level higher than the former one. Šoškić encompasses the entity of economic science, at least, the most valuable in that science, he attempts - and manages in that attempt - to develop further. Each study of his represents a serious move leading towards the new results in economic science.

He gave an inviolably exact genesis of economic thought that is of economic science. In coordinates of his theoretical-critical analysis he included all significant trends, directions, courses, until nowadays, that in the present directions, conceptions and views all capable to stand a test, scientific verification becomes and remains to be the economical

science. He also suggests which economical theory and economical systems should undergo the scientific "critical filter". And that principle, emphasized by academician B. Šoškić, is a top principle in contemporary methodology of the economical science.

Academician Šoškić has continedly been building a valuable scientific method and relevant economical theory. That is why his work became singled out both in Yugoslavia and abroad. It appeared much earlier than in many other countries.

It should be emphasized that Šoškić's selection of subject of research is always in complete harmony with modern needs and demands of the economic science and economic practice. In this, particularly in contemporary macro-economic analysis academician Šoškić achieved virtuosity.

His fundamental research occurs as a very sound foundation for constituting an adequate economic policy of economic development, employment, inflation, monetary-credit policy, taxation policy, policy of social financing (public expenditures), distribution policy, anti-monopoly policy, economy of education and scientific work. His approach to the subjects to be tackled is creative. His conceptions and conclusions have the significance which may hardly be overestimated. Their effectness is gaining in significance, and its complex treatment turns Šoškić's texts into a reading selection of permanent importance, which became the integral part of world's science. Especial quality of his work is the subtlety of his analysis which may be found, in all his numerous scientific papers, both in our and foreign languages.

